

האסטרטגיה הנוכחית של דאעש: ויתור שליטה טריטוריאלית והתמקדות בהעצמת פעולות מקומיות בזירות השונות, במרכזן עיראק

20 ביולי 2020

עיקרי המסמך¹

פעילות דאעש בשנה האחרונה עמדה בסימן **מאמצי ההתאוששות משתי מכות קשות שספג** (אובדן שליטתו על שטחי המדינה האסלאמית והריגת מנהיגו אבו בכר אלבע'דאדי). מכות אלו פגעו ביכולותיו הצבאיות והכספיות, שחקו את המותג "דאעש", אשר טופח במשך שנים וחייבו אותו לתהליך של שינוי דרכי הפעולה והיעדים שהציב לעצמו. דאעש **הצליח לשרוד את המכות הללו**, לארגן מחדש את שורותיו ולעיתים אף "להרים ראש" ולהגביר בצורה מדודה וזהירה את היקף הפיגועים שהוא מבצע (בעיקר בעיראק זירת הפעילות המרכזית של דאעש).

◀ על רקע זה אימץ דאעש אסטרטגיה, אשר הפכה אותו **מישות מעין מדינתית לארגון טרור וגרילה, הנמנע משליטה על שטחים ואוכלוסייה**. ביסוד התנהלותו הנוכחית של דאעש עומד **וויתור זמני על הקמת ח'ליפות אסלאמית "כאן ועכשיו"**, חזון המייחד את דאעש משאר ארגוני הטרור הג'האדיסטים. תחת זאת אימץ הארגון אסטרטגיה המבוססת על העקרונות הבאים: **המשך פעילות שוטפת של גרילה וטרור** תוך עליה וירידה בהיקפה בהתאם לנסיבות; שמירה על **שרידות הארגון** (שהצליח לעמוד בלחצים כבדים ב"מדינות הליבה" ובמחוזות נוספים); **ביזור מערכת הפיקוד והשליטה** על המחוזות השונים; שמירה על **"אחדות השורה"** (מניעת פילוגים) ומאמץ **לשיפור המערכת ההסברתית** (שנחלשה, אך לא קרסה). בין מרכיבים אלו קיימות לא אחת סתירות ומתח פנימי שדאעש נאלץ לתמרן ביניהן, בעיקר בין הרצון "להרים ראש" ולשקם את ה"מותג" לבין חובת הזהירות והשמירה על השרידות.

◀ שינויים בסביבה האסטרטגית של דאעש בעיראק ובסוריה ישפיעו במידה רבה על המשך התנהלותו. דומה כי **דאעש מצוי עתה בשלב של רה-ארגון לקראת אפשרות של "פריצה" עתידית בעיראק**. יציאת הכוחות האמריקאים מעיראק, בעקבות לחצי איראן והמיליציות השיעיות שבחסותה, עלולה להפחית את הלחצים המופעלים על דאעש **ולדרבן אותו לשוב ו"להרים ראש" באמצעות הסלמת הלחימה בזירה חיונית זאת**. התחזקות דאעש בעיראק **עלולה להעלות את המוטיבציה של פעיליו במחוזות השונים**.

◀ ובאשר ל**ישראל**, עד כה תפסה הלחימה נגד האויבים הפנימיים והחיצוניים **מקום ראשון בסדר העדיפויות של דאעש** והמטרה של "שחרור" פלסטין נדחתה לעתיד הרחוק יותר. להערכתנו, סדר עדיפויות זה לא השתנה מיסודו אולם התפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני בצד הפחתת הלחצים על דאעש, התחזקות

¹ נכתב בתיאום עם חטיבת המחקר באמ"ן.

מחוזותיו הגובלים עם ישראל ושיפור ביכולותיו, עלולים להעלות את המוטיבציה של הארגון **לבצע פיגוע בעל תהודה תודעתית נגד ישראל או נגד העם היהודי**.²

עיקרי תמונת המצב

◀ בשנה וחצי האחרונות ספג דאעש שתי מכות קשות:

◆ **נפילת אלבאע'וז, המאחז האחרון במורד עמק הפרת בסוריה (מרץ 2019)**. נפילת אלבאע'וז הייתה האחרונה בשרשרת תבוסות, שהובילו לאובדן שליטת דאעש על שטחים נרחבים בעיראק ובסוריה והתמוטטות הח'ליפות האסלאמית, כשש שנים לאחר שהוכרז על הקמתה (29 ביוני 2014).

שיא התפשטותה "מדינת הח'ליפות", בעיראק ובסוריה. מפה זאת הופצה בפורומים ג'האדיסטים ב-18 באוגוסט 2014 (hanein.info; alplatformmedia.com)

◆ **הריגת אבו בכר אלבע'דאדי, המנהיג הכריזמטי של דאעש, ע"י כוח עילית אמריקאי בסיכול ממוקד**. אלבע'דאדי היה דמות דומיננטית בהנהגת דאעש, הפוסק באחרון בנושאים צבאיים, דתיים וממשלתיים. תלותה של הנהגת דאעש באלבע'דאדי הייתה מוחלטת והארגון התנהל ללא פילוגים או סכסוכים פנימיים משמעותיים. יורשו, **חאג'י עבדאללה**, עיראקי, סוני, ממייסדי דאעש, עדיין חייב להוכיח את יכולות ההנהגה שלו בתחום האידאולוגי והצבאי ואת כשירותו להיכנס לנעלי קודמו.³

² כזכור לפני כחצי שנה קרא דובר דאעש לפעילי הארגון בחצי האי סיני ובסוריה לתקוף ישובים בישראל. הדובר גם קרא למוסלמים ברחבי העולם להוות את חוד החנית במערכה להכשלת "עסקת המאה". קריאת הדובר לא זכתה עד כה להיענות בשטח אך היא משקפת להערכתנו שאיפה הקיימת בקרב הנהגת דאעש.
³ ראו פרסום מרכז המידע מ-23 בינואר 2020: "קווים לדמותו של חאג'י עבדאללה, המנהיג החדש של דאעש, שהחליף את אבו בכר אלבע'דאדי".

מימין: התמונה האחרונה של אבו בכר אלבע'דאדי בסרטון וידאו שהופק לאחר המכה שספג דאעש באלבאע'וז. בסרטון הוא נראה עייף ותשוש (אח'באר אלמסלמין, 29 באפריל 2019). משמאל: תמונה של חאג'י עבדאללה, שהופצה ע"י מחלקת המדינה של ארה"ב (ערוץ אלג'זירה, 28 באוקטובר 2019). תמונה זו צולמה, ככל הנראה, במתקן המעצר האמריקאי בוקה, שבדרום עיראק.

◀ המפלות הללו פגעו הן **ביכולותיו הצבאיות** של דאעש בעיראק ובסוריה והן **במערכת הכספית**, אשר מימנה את פעילות הארגון (הכנסותיו מנפט ושיווק תוצרי נפט נאמדו בשנת 2014 בכמאה מיליוני דולרים לחודש). מעבר לכך, המפלות הללו **שחקו את המותג "דאעש"**, אשר טופח במשך שנים ע"י הארגון בקרב קהילות מוסלמיות ברחבי העולם, ובכלל זה במדינות המערב. התדמית שיצר אפשרה לדאעש ליהנות מזרם של מתנדבים לשורותיו, אשר **נחלש מאוד בעקבות התבוסות** (רבים מהמתנדבים הזרים נהרגו בקרבות, חלקם במעצר בעיראק ובסוריה, וחלקם חזרו למדינות מוצאם).

◀ **כפועל יוצא מכך, נדרש דאעש לתהליך השתנות בדרכי הפעולה שלו ואף ביעדים שהציב לעצמו**, כאבני דרך לקידום היעד של הקמת הח'ליפות האסלאמית "כאן ועכשיו". **יעד זה**, המבדיל את דאעש מאלקאעדה וארגונים ג'האדיסטים אחרים, **לא נעלם בעקבות התבוסות**. אולם התנהלות פרגמטית וזהירה של דאעש הובילה אותו **לוותר לעת עתה על מימוש חזון זה ולהתמקד בהעצמת הפעילות המקומית והגלובלית** ב"מדינות הליבה" (עיראק וסוריה) ובשאר המחוזות באפריקה ובאסיה. ניתוח פעילות דאעש בשנה האחרונה מצביע על כך **שהארגון הצליח לשרוד את המכות שנחתו עליו, לארגן מחדש את שורותיו**, ולעיתים אף "להרים ראש" ולהגביר (בצורה זהירה ומדודה) את היקף פעילות הגרילה והטרור שלו.

◀ האתגרים הקשים שבפניהם ניצב דאעש מחייבים את הח'ליף החדש ח'אג'י עבדאללה, **לאזן בין הגישות השונות** ביחס לדרך האסטרטגית להגשמת חזון החזרת הח'ליפות. **חאג'י עבדאללה והארגון כולו מנסים לתמרן במתח שבין רצון דאעש לשרוד** (בין השאר ע"י הימנעות מהסלמה ומפעולות ראוותניות, כאשר הנסיבות עדיין אינן כשרות לכך) **לבין הצורך בחיזוק המותג דאעש ובגיוס משאבים וכוח אדם** (שאותם ניתן להשיג באמצעות הצלחות בשדה הקרב והגברת העצימות והתעוזה של פעולות דאעש). **עד כה דאעש הצליח בכך.**

התפתחויות שעברו על דאעש בשנה וחצי האחרונים

◀ בעקבות נפילת אלבאע'וז (מרץ 2019) איבד דאעש את כל אזורי שליטתו הטריטוריאליים. כתוצאה מכך הפכה הח'ליפות האסלאמית **מישות מדינתית לארגון טרור וגרילה**. כפועל יוצא משינוי זה נאלץ דאעש לוותר

על מרכיבי השליטה והמשילות האזרחית ולהתמקד בפעילות טרור וגרילה, מלווים בפעילות הסברתית ותודעתית.

◀ למרות אובדן השטחים והמשאבים פעילות דאעש כארגון טרור וגרילה מקנה לו יתרונות לא מבוטלים. היתרון המרכזי הינו הגמישות בהפעלת כוחותיו ללא מחויבות לנהל את חיי האוכלוסייה באזורים שבהם הינו שולט. יתרון נוסף של דאעש הינו הקטנת פגיעותו להתקפות של ארה"ב ומדינות הקואליציה ושל צבאות מקומיים, משום שפעיליו פועלים ב"פרופיל נמוך" והם אינם כבולות להחזקת שטח ולהגנה עליו. כל אלו מאפשרים לדאעש לשמור על שרידותו ולהתארגן לקראת "פריצה מחדש" בזירה העיראקית, מוקד פעילותו, לכשתשתיינה הנסיבות.

◀ מאפיין חשוב נוסף של דאעש במתכונתו החדשה הינו הביזור בשליטה, שמשמעותו הגדלת חופש פעולה של ארגונים מקומיים המזוהים עמו ברחבי אפריקה ואסיה. מחוזות דאעש שמחוץ ל"מדינות הליבה" (עיראק וסוריה) מבוססים ברובם על ארגונים מקומיים (שתוגברו לעיתים ע"י מתנדבים מבחוץ), אשר נלחמים בעיקר לקידום מטרות מקומיות, אך נשבעו אמונים למנהיג דאעש מתוך הזדהות אידיאולוגית, אינטרסים כלכליים (קבלת סיוע) והמשיכה למותג "דאעש". ארגונים אלו אף זכו להצלחות בלחימה שהם מנהלים נגד צבאות המשטרים המקומיים (מחוז סיני ומחוז מערב אפריקה של דאעש הינם דוגמאות בולטות לכך).

◀ השליטה של ההנהגה החדשה בראשות חאג'י עבדאללה, באמצעות "הועדה הממונה" המפקחת על המחוזות ממשיכה להתקיים, אולם היא נחלשה לעומת עליית חופש הפעולה של המחוזות שמחוץ לעיראק ולסוריה. זאת לא רק בשל הריחוק הגיאוגרפי, אלא גם משום שחאג'י עבדאללה עודנו חייב להוכיח עצמו, המיתוג של דאעש נפגע, הקשרים המבצעיים והלוגיסטיים התרופפו, ופחתה יכולתו של דאעש לסייע למחוזות שמחוץ ל"מדינות הליבה".

שינויים בסביבה האסטרטגית של דאעש

◀ השנה האחרונה עמדה בסימן צמצום הכוחות והסטת הקשב והעדיפות של ארה"ב ומדינות הקואליציה מהמערכה נגד דאעש אל המאבק נגד איראן והמיליציות השיעיות הפועלות בעיראק (בחסות וסיוע איראן). מתן העדיפות למערכה נגד איראן נובעת מתפיסת איראן ע"י האמריקאים כאיום המרכזי ואלי גם מהערכת חסר לגבי יכולותיו הצבאיות של דאעש ופוטנציאל הסיכון הרב שבהשתקמותו ו"הרמות ראש" מצדו.

◀ חילופי המהלומות בין ארה"ב לאיראן, ושיגור מתמשך רקטות לעבר בסיסים ומתקנים אמריקאים בעיראק (בעיקר ע"י גדודי חזבאללה המופעלים ע"י איראן⁴), הביאו לפנינו מספר בסיסים בעיראק והעברתם לידי צבא עיראק (מרץ-אפריל 2020). הסיבה הרשמית לכך תוארה כהצלחה במאבק מול דאעש אולם להערכתנו היא נבעה מהצורך לחזק את הגנת הכוחות בעיראק לנוכח האיומים עליהם. הדבר סימן, להערכתנו, נקודת

⁴ ראו פרסום מרכז המידע מ-12 ביולי 2020: "גדודי חזבאללה: דיוקנה של מיליציה שיעית-עיראקית, המופעלת ע"י כוח קדס, כזרוע מרכזית לקידום האינטרסים האיראניים בעיראק"

מפנה במערכה של ארה"ב ומדינות הקואליציה נגד דאעש: מאסטרטגיה התקפית לדפוס פעולה המשלב גם העתקת משאבים להגנה על הכוחות.

◀ להתפתחויות אלו נוספת התפרצות נגיף קורונה בעיראק. כפועל יוצא מכך מספר מדינות החברות בקואליציה הבינלאומית (ביניהן גרמניה, בריטניה, צרפת, הולנד, ספרד וקנדה) החזירו את כוחותיהם מעיראק (מרץ-אפריל). המדינות הללו הצהירו, כי המהלך הינו זמני אולם דומה כי גם בתום משבר הקורונה לפחות חלק מהכוחות לא ישובו לעיראק.

◀ למרות כל זאת, פעילות ארה"ב ומדינות הקואליציה בעיראק, מרכז הפעולות של דאעש, עודנה נמשכת אף כי בפרופיל נמוך יותר. מידי פעם היא זכתה להצלחות, למרות שלא היה בהן כדי למנוע עלייה בעצימות התקפות דאעש בחודשים האחרונים. בשלב זה התקפות אלו מתבצעות במאפיינים "שגרתיים" (בעיקר הנחת מטענים, חיסולים אישיים, פיגועי ירי), תוך מיעוט פעולות "איכותיות", אך דומה שאלה עוד תגענה.

נראה לנו שדאעש מודע היטב להשתנות שעוברת הסביבה האסטרטגית בעיראק, הזירה המרכזית של פעילותו לפיכך הוא מעדיף בשלב זה לנהוג בזהירות ולהגביר את היקף פעילותו בהדרגה ובצורה מושכלת, תוך הימנעות מביצוע פעולות ראויה העלולות לגרור צעדי תגובה. בהקשר לכך מסרו עצורים בחקירתם, כי דאעש מרכז עתה את מאמציו לארגון כוחותיו בעיראק, וכי הוא מצפה ליציאת כוחות הקואליציה מעיראק ואז הוא יגביר את נפח פעולותיו ואת "איכותן" (ערוץ אלחורה, 8 ביולי 2020).

דאעש לאן?

להערכתנו, חרף המכות שספג דאעש נותר על כנו חזונו המרכזי: הקמת ח'ליפות אסלאמית אולם בדרך למימוש החזון מגלה דאעש מידה רבה של פרגמטיות וריאליזם והוא נמנע מלחזור לשליטה טריטוריאלית נרחבת בטווח הזמן הקרוב. פן נוסף של התנהלותו הפרגמטית הינו ניהול מושכל וזהיר של פעילות הגרילה שלו באופן שלא יסכן את כוחותיו, ודפוס השליטה הביזורי של הנהגת דאעש על המחוזות השונים ברחבי אפריקה ואסיה.

◀ האסטרטגיה של דאעש במהלך 2020 תמשיך להערכתנו להתבסס על היסודות הבאים:

◆ **המשך פעילות גרילה שוטפת ב"מדינות הליבה" (עיראק, סוריה) במקביל לרה-ארגון של כוחותיו.** זאת עד אשר יעריך דאעש שהשינויים בסביבה האסטרטגית מאפשרים לו "לפרוץ קדימה", ולהגביר את "איכות" פעולותיו ואת היקפן. הדבר עלול, להערכתנו, להתבטא בריבוי פיגועי התאבדות קטלניים, שחרור אסירים מבתי כלא, פגיעה בסמלי שלטון עיראקים וסורים ופיגועי הרג בקרב אוכלוסיות ש"יסטו" מהאסלאם על פי תפיסת דאעש (השיעים למשל).

◆ **שמירה על שרידות:** דאעש ימשיך להערכתנו להעניק משקל חשוב לשמירה על שרידותו, מול שיקולים מתחרים אחרים (כגון השאיפה להתפשטות והרצון לבצע פיגועי ראויה, שיסייעו לחיזוק ה"מותג"). בשנה האחרונה השכיל דאעש לשמור על שרידותו בסוריה, להגביר כוחו בעיראק באופן

הדרגתי ומושכל, ולשמור על שרידותם של המחוזות השונים (דאעש שרד גם את המערכות הנרחבות שניהלו כוחות הביטחון המצרים נגד מחוז סיני בשנים האחרונות ואת המכות הקשות שספג מחוז ח'ראסאן). **הטקטיקה של לוחמת גרילה ושל שמירה על כללי זהירות וחשאיות, מסייעת היטב לשמירה על עקרון השרידות.**

◆ **מאמץ להרחיב את הנוכחות ולשפר את דפוסי פעולתו במחוזות השונים באפריקה ובאסיה⁵.** חשיבות מיוחדת מייחס דאעש להערכתנו לפעילותם של **מחוז סיני** (המגלה יכולת עמידה לא מבוטלת נגד כוחות הביטחון המצרים בצפון סיני ומרכזה) **ומחוז ח'ראסאן** (שגילה כושר התאוששות מהמכות הקשות שספגו הפעילים באפגניסטאן).

◆ **שמירה על אחדות השורה ומניעת פיצולים בארגון:** המכות שספג דאעש, התרופפות השליטה המרכזית על המחוזות שמחוץ לעיראק וסוריה, והמאבק האידאולוגי המר שבין דאעש לאלקאעדה, כל אלו **טומנים בחובם פוטנציאל לפיצולים** (תופעה רווחת בארגונים הג'האדיסטים). עד כה, הצליח דאעש לשמור על אחדות השורה ולמנוע פיצולים ופילוגים גם לאחר המכות הקשות שספג. זהו אתגר מהמעלה הראשונה שדאעש מנסה לתת לו מענה באמצעות העמקת הבידול שלו מאלקאעדה, חיזוק הפעילות ההסברתית מבית ומחוץ והידוק הפיקוח הביטחוני על מוקדי ביקורת בתוך הארגון.

◆ **הגברת המאמצים בתחום המלחמה על התודעה:** לדאעש הייתה מערכת הסברה נרחבת שמילאה תפקיד חשוב ב"ימי הזוהר" של הארגון, בתקופת הח'ליפות האסלאמית⁶. **מערכת ההסברה ניזוקה כתוצאה מהמכות שספג דאעש אך היא שרדה** והיא ממשיכה לתפקד עם **עליות וירידות בהיקף ובאיכות פעילותה** (כתוצאה ממחסור במשאבים וכוח אדם מיומן ומפעילות-נגד המתבצעת נגדה). להערכתנו **יחתור דאעש לשקם את מערכת ההסברה באמצעות הקצאת כספים וגיוס אנשי מקצוע**. שכן הוא רואה ביכולותיו ההסברתיות כלי חשוב להעלאת מורל הפעילים, גיוס פעילים חדשים מחו"ל, איסוף כספים, הידוק הקשר בין ההנהגה למחוזות, מתן מענה למלחמה התודעתית נגד אלקאעדה וטיפוח דמותו של הח'ליף החדש.

⁵ ב-27 בינואר 2020 פרסם דובר דאעש קלטת שמע שבה הוא מתהדר, בין השאר, כי **דאעש התפשט בכל העולם**. בהודעתו מנה הדובר **14 מחוזות שבהם פועל דאעש:** עיראק, סוריה, תימן, סיני, לוב, סומליה, ח'ראסאן (אפגניסטאן), פקיסטאן, הודו, קווקז, מערב אפריקה (ניגריה), מרכז אפריקה (הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו ומוזמביק) תוניסיה ואלג'יריה (למחוזות הללו ניתן להוסיף את תורכיה ומזרח אסיה בעוד שהיקף פעילות המחוזות של תוניסיה ואלג'יריה הינו נמוך ביותר). על פי דיווח באלחרה (8 ביולי 2020) הנסמך על מקורות עיראקים ואמריקאים, **מורכב ארגון דאעש מ-14 מחוזות הכפופים ל"ועדה הממונה" הכפופה להנהגת הארגון.**

⁶ ראו מסמך מרכז המידע מ-10 בפברואר 2019: מערך ההסברה של דאעש: "התפתחויות בשנת 2018 וכיווני פעולה להמשך".

שינויים בסביבה האסטרטגית של דאעש בעיראק ובסוריה **ישפיעו להערכתנו במידה רבה על התנהלות דאעש בשנה הקרובה**. האסטרטגיה האיראנית החותרת לסילוק הכוחות האמריקאים מעיראק **משרתת היטב את דאעש** משום שיציאת צבא ארה"ב **עלולה להחליש את הלחצים המופעלים עליו ולפגוע ביכולות הלחימה של כוחות הביטחון העיראקים**. במקרה ויעריך דאעש, כי השתנו הנסיבות האסטרטגיות ונוצר ואקום ביטחוני, הוא עלול **לשוב ו"להרים ראש"** באמצעות הסלמת הלחימה בעיראק (תוך "זליגתה" גם לסוריה). אנו סבורים כי **התחזקות דאעש בעיראק תעלה את המוטיבציה של פעילי הארגון במחוזות השונים, ואולי גם במקומות נוספים**.

פיגועים נגד ישראל והעם היהודי

◀ מאז הקמת דאעש תפסה הלחימה נגד האויבים הפנימיים והחיצוניים **את המקום הראשון בסדר העדיפויות הכולל של הארגון**. המערכה נגדם גברה על השאיפה "לשחרר" את פלסטין ולהשיב אותה לחיק האסלאם, שמיושנה נדחה לעתיד הרחוק יותר. **סדר עדיפויות זה לא השתנה מיסודו** אולם לנוכח התפתחויות אפשריות בסכסוך הישראלי-פלסטיני (התגברות הטרור הפלסטיני בעקבות סיפוח שטחים) **עלול דאעש להקדיש "תשומת לב" רבה מהעבר לביצוע פיגועים נגד יעדים ישראלים ויהודים**.

◀ יוזכר כי ב-27 בינואר 2020 קרא הדובר החדש של דאעש לפעילי הארגון בחצי האי סיני ובסוריה לתקוף ישובים ישראלים. הדובר קרא גם למוסלמים בפלסטין וברחבי העולם להוות את חוד החנית במערכה להכשלת "עסקת המאה". **קריאת הדובר לא זכתה עד כה להיענות בשטח**, להערכתנו בשל הפניית הקשב והיכולות של דאעש למאבקי ההישרדות שניהל בסוריה ובסיני. להערכתנו, **הפחתת הלחצים על דאעש עלולה לעלות את הסבירות למימוש פיגוע/פיגועים נגד ישראל והעם היהודי, שבראיית דאעש תקנה לו יוקרה רבה ותסייע במשימה החשובה של שיקום ה"מותג"**.

מימין: כרזה שבה נכתב "הו מוסלמי, הו עבדו של אלה, זהו יהודי מאחורי, בוא והרוג אותו". זאת על בסיס מסורת אסלאמית הנוגעת ליום הדין. משמאל: כרזה בה נראית פצצה העומדת לנחות ובאנגלית הכיתוב: "הו, יהודי, היזהר זהו [נשק] כימי". ליד הפצצה נכתבה המילה "בקרוב" (טלגרם, 28 בינואר 2019).